

ՄԻԻՆԱՏԻՅԻ ԷՐՃԻՅԱՍ

ՐԷՍԱԼԵՅԻ ՏԷՎՐԻՅԷ

ԻԼՄԻՅԷ ՍԱՆԱԹԻՅԷ ԱՏԱՊԻՅԷ ՎԷ ՍԱՅԻՐԷ

1 ՄԱՐՏ

1860

ՐԻՍԱԼԷ 19

ԹՐԼՄՐՄ

ԷՄԱՆ տէյէպիլերիզ քի ինսան իալդ օլունալտան պէրու, ճինտէն, շէյթանտէն, պիլիւճիւտէն գօրգուպ, պագըճըյա, թըլըմա, համայիլէ վէ էֆսունա ինանա կէլտիկինտէն, ինսանիյէթ տէրէճէսինտէն աշաղը ինուպ, հայվանլարտան տախի պէօն վէ ահմագ պուլունտուղու, բէք չօգ խուսուսլար վէ վագթլար պուլունմուշ տուր:

Հայրֆլար օլտուն, պիլիւմ միլլէթիմիզ տէ տախի պու գօրգուլարըլէքիպ, վէ պու իթիգատտէ պուլունմայան բէք ազ ատէ միմիզ կէօրիւմէքտէ տիր. կէրքի թաշըլարտա տախի միլլէթիմիզ պէօյլէ թէհի շէյլէր իլէ բէնտույի ճէհալէթ կիրտապընտա սագլամագտէ իսէտէ, արթըզ իսթանսօլտաքի պագըճըլարըն վէ պիլիւճիւլէրին իթիպարընը, վէ խուսուսիյլէ շայ տուտուլարընըլըն, իլլա իլլա օլ իսթունիկ նինէլէրիմիզին վէ հաճի նինէլէրիմիզին, պագլա աթանլարա, գուրշուն տէօքէնլէրէ, բէաղըտ աշանլարա, սույա պագանլարա, վէ տահա պինլէրճէ... լարա օլտն իթիմատլէրի տին ու մէզէպլէրինէ օլտն իթիգատլէրինտէն էիւլլէրճէ գաթ գաթիտիր տէյէպիլերիզ: (Եաղըգ, պու գատար ալլաղըզ վէ պաթըլլէթին տան օլտնա հատտէն զիյատէ այըպ տըր):

Պիր շէյնէ գատար ումումի օլտա, իլլինտէն հէր զէման միւթէնա պուլունաճաղը իհթիմատէն պուլունտուղուն տան, պագը ֆամիլէտլէրին տախի, ինսանիյէթին տէրէճէսին թանըյարագ, էօյլէ ահմագճէ իթիգատլէրէ զէրէճէ գուլ օլմատըղլարըն տախի ինքէար իտէմէյիզ: Ֆէգաթ պունուն իլլէ պէրապէրտէ, բէք չօգ էրքէքլէրիմիզ տախի էմմա, խուսուսիյլէ գարըլարընըլտան, էօմրիւնիւն իլլինտէ պիլիւճիւյէ վէ պագըճըյա կիթմէմիշ վէ բարալար վիրմէմիշ օլտնը, նատիրէն պուլապիլերիզ:

Ըճէպա պու գալպլէրտէ վէ պաշըլարտա թէմէլ թուլմուշ օլտն տախթէ իթիգատլէրի եալաշ եալաշ տէֆ իթմէնին չարէսի էօգմու տուր: Էվվէթ վարտըր գըզլար իլլիննիղամընտա մէքթէպլէր աշըլըպ, էրքէք չօճուլլարըն մէքպէթլէրինէ լայըզըյա պագըլմալը, բիլիսէլէրտէ վարդապէտլէրիմիզ բէնտի քարոզլարըն տա պիր թագըմ մէսէլլէր իլլէ հէրքէսի կիւտիւրիւպ էյլէնտիրմէքտէն իսէ, վէ տէ եախօտ տէրին թէֆէքբիւրլէրէ վէ տիպսիզ գույուլարա ինէրէք ճէմիյէթ թին ույգուսուն կէթիրմէքտէն իսէ, պա

զը մէտհէ շայան քարոզիչներմիզ միսիւ-
լիւ , հէր վագթ պէոյլէ թէհի իթիգատ-
լերէ գարջը քարոզար վերիմէլի , վէ խոս-
տովանահայրլարըմըդ իսէ , Բուժար վէ Գա-
թօլիք Հայլարըմըդ խոստովանահայրլարը
միսիլիւ , պիւյիւճիւյէ վէ պագըճըյա ի-
նանմանն կիւնահ օլտուղուն , կէրէք
խոստովանութիւն վագթ ինտէ , վէ կէրէք
էվէրէ կիրիպ չըգտըգլարընտա , էքիտէն
թէնպիհ իյլէմէլի տիրէր . վէ պու խու-
սուսա տիգգաթը թամմէ օլունմագ ի-
չին , Սըբազան Պատրիարք Հայրըմըն
թարաֆընտան , խասսէթէն րուհպանլա-
րըմըզա թէնպիհլէր պույրուլմասը նիյա-
զիյէ , շու աթիտէքի , վէ եագըն կիւն-
լերտէ վուղու պուլան պիր աճընաճագ
հալի հիքեայէ իտէրիզ :

Խթանպօլուն պիր թարաֆընտա ,
գարը գօճա վէ իքի տախի գըզ էվլատլա-
րը օլարագ պիր ֆագըր ֆամիլէա պուլու-
նուր : Գըզլարընտան պիրիսի 20 , վէ տի-
կէրի իսէ զաննէն 16 , 17 եաշընտա օլմա-
լը տըր . բէտէրլէրի էննաֆ պիր ատէմ ,
ֆագըր իւլ հալ էվլինի կէչինտիլէպիլիլ .
վէ անալարը իսէ թէվէքէլլի պիր գատըն :
Գըզլարըն իքիսի աախի հէմ կիւզէլ վէ
հէմտէ զաթէն աթէշի մէշըէպ պուլուն-
տուգտան պաշգա , եաշլարըն իգթի-
զասընճա , թապիաթըն մէշալէսի գալպէ-
րինտէ եանլալ թուլուշարագ , պիր թա-
րաֆաան էվլէնմէք սէվտասընտա պու-
լունաուգլարընտան , վէ տիկէր թարաֆ-
տան իսէ , ֆագըրըզլարըն կէօրիւպ , վէ
շիմտիքի մօտալըզը կէօրիւլմէքտէ օլան
«բախտ» բէյֆիյէթին պիլիպ , հիշ պիր
տէլիզանլըյը «բախտ» իլէ , էլէ կէթիլէ-
մէյէճէքէրինտէն , սէթըլիլ վէ բանթա-
լանլու ճօվինօլարա մալիք օլմալարը իչին
պախթլարընա պէքէյուլ , վէ պախթլա-
րը տախի բէյտիլէրէ եալլէր օլմալարըն սու-
րէթտէ , մարապէտիլիլտէ գարար գըլա-
ճագլարըն տիւշիւնէրէք , կիլլի կիլլի իքի
գըզ գարնտաշլար աղլումաղէ , վէ հալլէ-
րինտէն շիքեայէթ իթմէյէ պաշլարար :
Վէ իքիսի տախի պարի նիյէթլէրինէ ա-
գիլլէր վասէթապըյա իրէպիլմէքէֆքեա-
րըյա , թէվէքէլլիլլէրլէրինտէննաշի , պագը
աղիլլէր էատագլար իտուպ , վէ պագըքիլի-

սէլլէրէ տուալլէրէ կիլթմէքտէ պուլունուր-
լար իսէտէ , զաթէն քիւչիւք գըզ հէմ
տահա աթէշի վէ հէմտէ տահա կիւզէլ
պուլունտուղունտան , (պիլլէր պու ֆամի-
լէայը թանըրըզ) պիւյիւք գըզ գարնտա-
շընտան զիյատէ պու էֆքեար իլէ մէշ-
ղուլէ պուլունմագտէ իքէն , աճ թալուգ
տիւշիւնտէ արբա թալապը կէօրիւք
ֆէհվասընճա , մէրուլմէ տախի կէճէ-
նին պիրիսինտէ շէօյլէ պիր տիւշ կէօրիւք
քի , ապ սագալլը տէրվիլին պիրիսի կէ-
լուպ բէնտույէ , էվլէրինին պիր մահալ-
լին կէօսթէրէրէք , պուլատա իքի շէօմ-
լէք ալթուն վար տըր , ֆէգաթ պունու
չըգարմանն եօլունու տիւշիւնմէլիսիլիզ
... տէր (էվլէրի բէնտի մալլէրի տիր) :
Գըզ ույանտըգտա , սէվլինճինտէն նէ եա-
բաճաղըն շաշլարարագ , հէման բէնտույէ
տէրտտաշ պուլունան պէօյիւք գըզանագլ-
իյլէտիլտէ , պէյնլէրինտէ , իշթէ պու-
ֆիլան աղիլէ կէօստէրտիկիլիլիզ մուլուն
քէրամէթի տիր , եօգ , իշթէ ֆալան նի-
յէթիմիլին իճրասըրտըր տան սօնրա , բէ-
տէր ու վալիտէլէրինէ տախի նագլէ ճէ-
սարէթ իտէրլէր իսէտէ , բէտէրլէրի զա-
թէն թիթիգճէ պիր ատէմ , պրագընըզ
պէհէյ տիվանէլէր , գըրգ ելլ տըր օն-
մատըմտա , շիմտիլտէն սօնրա մը օնա-
ճաղըմ տէյէրէք , պրագըլ իշինէ կիտէր .
ֆէգաթ , էվլէրի 15 պին զուռուշ իչին
խթիպտալտէ պուլունտուղունտան , էվլէ-
րիգուրթարըլըպ , վէ հէմտէ գըզլարըն
իքիսի տախի տիւշիւնլէր վէ շէնլիլլէր
իլէ էվլէնտիլիլիլ , միւրվէթ էրիպիլինմէք
սէվտապը անինտէ անալարընն գալպին-
տէ ույանտըգտան , եալաշ հալաշ իքի
շէօմլէք ալթունուն մուհապպէթի ա-
թէշի ալէվլէնմէյէ պաշլարարագ , թէ-
վէքէլլի գարը , միգպուր ալթունու էլէ
կէչիլմէնին պիր չարէսին տիւշիւնմէկէ
պաշլատըգտա , գալպինի րահաթ իթտի-
րուպ պիր թէսէլլի պուլմագ իլին , տիւշ
եօրան , եանի երազահան տէնիլլէն տի-
վանէլիքտէն թանըյան պիր խաթունա
պու սըրըր բէնտուսի աջմաղէ նիյէթի-
տէր իսէտէ , քիմանէյէ սէօյլէմէմէլէրինի ,
գըզլարա դայէթ սըգը պիր սուրէթտէ
թէնպիհ իտէր : Տէւաթ :

(ԹԻԼԱՍՍԻԻՒՄ) (Թասըպըզ)

Մեզ հայերին էսաւը, Ալահը ինսանէ թանըթմագ, վէ ահրէթ տէ ճէննէթի գազանմագ իջին լազըմ կէլէն ֆարզլարը էօյրէթ մէնին իւզէրինտէ տիր :

Ինսանլար պէյնինտէ բէք չօգ մէզ հէսլէր զուհուրէ կէլիպ, կէրէք Ալահըն պիրլիյի, վէ կէրէք պիր չօգ իլահլարըն վարըզը վազ օլունա կէլմիշ իսէ տէ, ահրէթէ ինանլարն մէզ հէսլէրտէ, տայիմա, ճէննէթ հէր մէզ հէսլէր բէնտուսի իջին սագլանըլուպ, տիկէր մէզ հէսլէր իթիգատ իտէնլէր ճէհէննէմէ թախսիս զըլնմըշլար տըր :

(Թաէասիւպ երեզիւնտէն, եանի, հէր մէզ հէսլէր թապի օլանլարըն ճէննէթ իտտաասընտա պուլունմալէրի սէպէպլինտէն, միլէթլէր պէյնինտէ մէյտանէ կէլէն ճէնլէրէ, վէ տէօքիլէն գանլէրէ, հէր պիր քիթապտէն զիյատէ, Թալթաթը շէրիֆ շէհատէթ իթմէքտէ տիր :

Ելանըրզ հազրէթի խատէն պէրու, խրիսթիյանլէր իլէ պութբէրէսթլէր, վէ Եհհուտիլէր պէյնինտէ վուզու պուլան զըտտըզլարըն, վէ տէօքիլէն գանլարըն վասֆիլէրի ճիլուլէրձէ քիթապտէրէ միւհթաձ իսէտէ, եալնըզ խաշակիր տէնիլէն միւթէասսիպ խրիսթիյանլէրին, Գուտսու շէրիֆի, պաշգա մէզ հէսլէրտէն օլուպտա զապթ իթմիշ օլանլարըն էլինտէն գուրթարմագ իւզրէ, սէքիզ տէֆա, եանի պիրինճիսի, 1093 սէնէսինտէ, վէ սէքիզինճիսի իսէ 1268 թարիխինտէ վուզու պուլարագ, Եիւզէրձէ պին ինսանլէրին, բուհպանլար թէշվիգաթըլա, Էվրօպանըն տէօքթ թարաֆընտան գալըզպտա, թա Գուտսու շէրիֆէ դատար կէլմէլէրի, վէ հաթթա 1212 սէնէսինտէ, չօճուզլար խաշակիրլիյի, իսմիլէ, չօլուզ չօճուզ, գարը վէ էրբէք հէր սընըֆտան, վէ 50 պին նուֆուստան միւրէթթէպ պիր օրտունուն, կէրէք Ֆըրանսատան վէ կէրէք Նէմէստանտան չըզըպտա, կիտէձէլէրի մահալլէ վասլ օլունճայա գատար, բէք չօլլարընըն աձլըգտան վէ սէֆիլիքտէն Էօլլարտա թէ-

լէֆ օլմալէրի, պիլիպ վէ իշիթէնլէրէ տէհէլէթ վէրմէքտէն խալի տէյիլ տիր :

Ե իմտի քի սէրպէսթ իյէթձէ վէ թէրպիյէձէտէ տիւնեայէ պիր ըհհպէր կիպի օլուպ, շան ու շէրէֆի տիլէրտէ կէզէն Ֆրանսըզ միլէթինին, 1572 սէնէսի օլոստոս 24 իւնտէ, պիր բաղար կիւն պիզզաթ բէնտի միլէթինտէն, վէ բէք չօլուզ գատէկէան թագըմնտան օլարագ, 20, 30 պին քիշինին գանլարընը, եալնըզ պիր մէզ հէսլէր իտտաասը իջին, սէլէր կիպի ազըթտըզլարընտան, օլկիւնիւն իսմի Էպէտի զայպ օլմամագ նիյէթիյէ, թարիխլէրտէ սուրբ Բարթուղիմէոս կիւնիւ, նամիլլէ մուգայետ պուլունտուղունտան, օգույանլարըն ազալարընը տիթրէթմէքտէ տիր :

Եթըզ օլ Էվրօպանըն հէր թարաֆընտա, ֆէգաթ պաշլըձա, իսպանեա, իթալեա, վէ Ֆրանսա մէհալլէրլէրինտէ, Եիւզէրձէ սէնէլէր, միլիօնլարձա, օճօֆ, ինսանլէրին, Էվիլէթ, Էվիլէթ պիլիմ կիպի, Ալահըն սէրպէսթ հալտէ խալթ իթմիշ օլտուղու ինսանլէրին, օլ չօլուզ չօճուզ, Էհլ ու այալ, նամ ունամուս վէ իշ ու սէրվէթ սասիպլէրինին, մէզ հէսլէր վէսէլէսիլլէ Սըբաքնուլթէան Ժողովը իսմիլլէ խրիսթիյանլըզա պիր քօլէրա վէ պիր աֆէթ օլարագ, հէք բէսի տիթրէթէն Ժողովը թարաֆընտան, պիր թագըմնըն մէյտան էէրլէրինտէ Եպիսկոպոսլար, վարդապէտլէր, վէ պինլէրձէ ճէմիյէթլէր հուզուրունտա, ալայլար վէ շէնլիլլէր իճրասըլա, սաղ սաղ աթէշէ եագտըրուլուպ, պիր թագըմնըն տախի տիւրլիւ պէ տիւրլիւ էզիյէթլէր իլէ էօլտիւրիւլիւպ, վէ պիր թագըմնըն իսէ զէնճիլլէրտէ վէ զընտանլարտա հէլաք օլմասը, Էվրօպա լիսանլէրինտէ պինլէրձէ քիթապտէրտէ եազըլը օլարագ, հէքբէսին պատիի իսթիլլարապի օլտուղտան պաշգա, թիլլէրին տախի իւրբէրթմէքտէ տիր :

Ե իհայէթ, մէզ հէսլէր ասըլ նիյէթի, ինսան ճինսինին սէատէթի հալիսէ պայիս օլմագ իբէն, հայըֆլար օլսուն, 1860 սէնէտէն պէրու, շէրիլ ու ֆասիտ ու միւթէասսիպ բուհպանլարըն

էլնտէ, ուր ալ թ կիսի օլարագ, միւլ լէթլէրինն ուր ուրլէրինն գարչը առաւ լէթ ու նէֆրէթլէրինն սէպէպ օլտուլունտան, եալընը խրիսթիյանը մէզ հէպինի պաշըրձա տէօրթ գըսմա, եանի Հայար քիլիսէսի, Բումար քիլիսէսի, Բումա քիլիսէսի վէ Բրօթէսթանը քիլիսէսինն թագսիմիլէտիքտէն սօնրա, եիւզլէրձէ թարիգլէր ապիսի հուսուլէ կէթիւմիշ տիր:

Ի կէր թօղըոյու սէօյլէմէք, քէնտումիգի մէտհ իթմէք կիպի սայըմալուպ աէ, աֆիլ օլունուր իսէ, շու ճիհանտէ սէֆիլ ու պիշարէ վէ հէրքէսէ նամալիմ գալմըշ, լաքին եկէր լայըզընտա միւլէրիֆլէրի օլմուշ օլտա, պազը խուսուլարտա պիւթիւն ալէմին քէսէնտինն շայէթէ պուլունա պիւլէձէք էրմէնիյան միլլէթիմիգին, թա Բրիստոտա մէք պէրու հըֆղ իտէկէլթիկի մէզհէպ կիսի, ինսանիյէթէ եաղըն հիչ պիւր խրիսթիյանը գըսմը կէօրիւլմիշտիր, վէ հէմաէ կիւձ կէօրիւլէպիլէձէք տիր պանն իտէրիգ:

Ի կէր ուր ալ միլլէթիմիգտէ օգու մագ արգուսու պաշըպարագ, քիթապլէր չօք սաթըլմայէ պաշըպարտա, միւլէլիֆլէր վէ միւլթէրձիմիլէր մէյտանէ կէլսէ, վէ Էլիւօպատա թէասիւպ սէպէպինտէն վուգու պուլան մուսիպէթլէրին վէ ֆէլաքէթլէրին պահսլէրի թաֆսիլէն թահրիւր ու թէրձիւմէ օլունմուշ օլտա, քէնտի մէզհէպիմիգին, վէ բուհպանլարմըզըն գատր ու գըլմէթլէրինի շիմտիքիտէն պիւլէրձէ գաթ զիյատէ անլայաձաղըմըզա շէքք վէ շիւսհէմիգ օլմասըն:

Չիւնքի, Էլվիլինտէն տախի սէօլէտիք, սայիւր աինլէր վէ մէզհէպլէր պիւր թարաֆա պրազըլտըղը հալտէ տախի, եալընը խրիսթիյանըզըն պու գատար ֆէնալըզլարա սէպէպիյէթի տախի, բուհ պանլարըն ձէննէթ վէ ձէհէննէմ թագսիմինն չըզըշարագ, ուր քիլիսէյի տիկէր քիլիսէյէ առույի էքպէր վէ ձէհէննէմ լիքտիր տէյէրէք, վալ վէ իլան իլլէմէսինտէն իպարէթ օլմասը աշիքեար տըր:

Ի վրօպա միլլէթլէրի, ֆէյլէսօֆլուգ սիւհհընը գուշանարագ, մէզհէպ

սէրպէսթիյէթինն անձագ 200, 300, վէ պաշըրձա 100 սէնէտէն պէրու էլէ կէթիւրէպիլմիլլէր իսէ տէ, քիլիսէձէ օլան զըտսլըզլար հալեա քէնսի հիլէթի ալիլիսինտէ գալմըշ տըր: Վէ պու խուսու իսէ, զաթէն պիլիմ աթիպ վէ գատիմի քիլիսէմիլտէ մէվձուտ պուլունտուլունտան, պազըլարըն էֆքեարընձա միլլէթիմիլլէ զարարլէ կիպի կէօրիւլմէքտէ իսէտէ, Հապ Թէալա ալիմիւշ շան հազրէթլէրինն ինայէթի պի նիհայէսիլլէ ֆէյլէսօֆլուգ քէնտի տէրէձէսինն իրուպ, ճիսսի ինսան նուրի ինսանիյէթլէ միւնէվլէր օլարագ, խրիսթիյանը քիլիսէլէրինտէն օլ ձէհէննէթ ձէհէննէմ թագսիմի գալըզպ, հէրքէսին ձէհէննէթ վէ ձէհէննէմ կիտէպիլմէսինն, անձագ Ալահըն էմրինն միւհթաձ օլտուլունտա լաշըլտըղը կիւն վէ սաաթ, Սուրբ Թագէոս վէ Բարթուղիմէոս առաքեալըն քիլիսէսի, Հայաստանըն գարլը թաղարընըն արասընտան, պիւլէրձէ սէնէ Էվլէտէն պէրու, իլլէ պէն օլ շէրէֆի մէրղուպ իլլէ միւշէրրէֆ պուլունմագտէյիմ տէյէրէք, ուր սատայի թէֆախիւր իլլէ նիտա՝ իտէձէք տիր:

Պու ճիւմէ պիւր իսանն նէ գատար նիլաւմընտա օլտա, նիլաւմէ մուղայիւր հարէքէթտէ պուլունտան օլապիլիւր: Վէ ուր քէտըր նէ գատար իյի օլտա, եինն խալըրսըզ վէ իթաաթսըզ Էվլատը տօղա պիլիւր: Ֆէգաթ պիւր աղաձտա պիւր գաշ չիւրիւք մէյլէ պուլունմատըր յատա, օլաղաձքէսիլիպ աթէլէ եազըլամագ:

Պիւր գաշ հաֆթատան պէրու, միլլէթիմիլլէ զազէթալէրինտէ, թէհէսիւֆ օլունաձագ պիւր թէասիւպ քէյֆիյէթինն պահսը կէզմէքտէ օլաուլունտան նիլէլէրէ մաիւմտուր: Եանի, Մէձմուլը Հաւատիւ զազէթէյի միւլթէպէրէսինն 333 նիւմէրօսունտա, Սուրբ Էւգէնիւր իւմիլլէ պիւր վուգուլթը միւլէլլէմէ նազ ու հիքէայէ օլունմուշ տուր: Վէ մատտէնին Էսասը իսէ, Հայ քիլիսէսինտէն պիւր գարընըն, գօձասընը պրազըլտա Բումա քիլիսէսինն գապուլ իտէրէք, Գաթիլիք Հայարըն Էանընա իլթիւձա իլթմէսի, վէ Հայ քիլիսէսինն թապի օլան:

լարն իսկ ճեպրէն գարըր կէրու արնագ խթեմիքէրինտէ, թարաֆէյնտէն մուա-
րազա պիւյիւյէրէք, պիր թագըմ ույ-
կունսուղուգլարտան սօնրա, ասքէր վէ
ղապթիյէ եէթիւմէսիյէ, ասայիշի հա-
լին իառէ գըլընմասը իւզէրինտէ միւհա-
սէս պուլունմագտէ տիր :

Մեղու, Մասիս, վէ Արշալոյս Ա-
րարատեան զաղէթէյի միւթէպէրէլէրի
թարաֆլարնտան, կիւնակիւն մանսլէր
վէ ճէվապլէր վէրիւլէրէք, քէյֆիյէթտէ
միւպալէղա պուլունսուղու, վէ եախօտ
գապահթէրն գարըր գանսըրանլարտա
օլտուղու, իֆասէ վէ պէյան օլունմուշ
խէտէ, աճիզանէմիւ տախի, միւլէթի-
միւզ պիր նէվի խըտմէթ իթմէք իֆթի-
խարիյէ միւթթէխիր պուլունսուղու-
մուզտան, պու խուսուստա էֆքէարը ա-
ճիզանէմիւզ պէյանընը, քէնտումիւզէ
պիր ֆէրիգէյի զիմմէթ ատտ խտէրիւ :

Պիզլէր պու քէյֆիյէթի միգտարի
քիֆայէ էմնիյէթէ շայան մահալէրտէն
անլամը իսէքտէ, իքի սէպէպէ, եանի
պիրինճիսի Միւնատիմիւ հապատիսաթէ
մախուս պուլունմամասընա . վէ իքինճի-
սի իսէ, լւորօպատա պիր մահալտէն խա-
պէր ալապիւմէք պասընտա, պուրատան
պինլէրճէ տէրէճէ զիյատէ գօլայըզլար
վար իքէն տախի, օլ գատար միւթէպէր
ղաղէթալէրտէ, պիր պէրինէ զըտտ վէ
եալան հապատիսէր կէզմէքտէ իքէն,
պէօյլէ պիր նաղիւ մատտէ հազգընտա
գալէմ օյնաթմազ իշին, իֆրաթ մէրթէ-
պէ իՅթիրաղէ վէ իՅթիյաթէրիպէթէ
պօրճու պուլունսուղու մուղու թանըտը-
ղըմըզա մէպնի տիր :

Մէճմուայը Հապատիս զաղէթասըն-
տա, շիմտիյէ գատար, կէրէք տէվլէթ-
ճէ, կէրէք միւլէթճէ վէ կէրէք մէզէպ-
ճէ միւշահէտէ օլունան լիյազաթ ու մէ-
հարէթի վէ քէմալէթի, հիւ պիր վէճհէ-
ինքէար իտէմէտիքտէն պաշգա, քէսիրիւ
տէֆա զուհուրէ կէլէրէք զըլուպի միւլէ-
թիմիւզի ճէլպ իյլէմէքտէ պուլունան ին-
սաֆ ու հազգանիյէթէ մագըրուն էֆ-
քէար ու զիւլմէրի, թէֆէքիւրէն վէ
թէլէքքիւրէն իգրար իյլէմէկէ պօրճու
պուլունսուղու մուղու թանըմագտէ իսէք

տէ, իշպու Մուշ վուգուաթը պահսին-
տէ հըրս ու հիտտէթ տէրքէար օլտու-
ղուն տախի պիւ միւտահէնէ վէ իՅմալի-
յէթ հաղմ իտէրէք, շունճա սէնէլէր-
տէն պէրու վուգուա կէլմիւ օլան սիւ-
քիւթլէրին սայրսըն արթըրմայը ինսաֆ
ու զամիրիմիւզէ գարըր, միւլէթիմիւզ հազ-
գընտա պիր նէվի խիյանէթլէք ատա ի-
տէրիւ :

Պաղէթէյի մէզպուրէնին պէտալէ-
թի պահսինտէ, “Մուշտան կէլէն խա-
պէրլէր էրմէնի միւլէթինի մահզըն իտէ-
ճէք պիր” տէնիւմիւ տիր :

Սմուլէն միւլէթիմիւզին, ալէյհնտէ
զահիպ օլտուղու ինսաֆ վէ պի թարաֆ-
լըզ էֆքէարը, պիր գաթ տախի թաս-
տիպ օլունմազ իւզրէ, պէօյլէ պիր թէ-
էսիւթ օլունաճապ մատտէտէ, իրէնի
Ֆիլէնիսի, տէնիւլէճէք եէրտէ, Ֆիլէնի-
ֆիլ տէնիւլիւ օլա իտի, տահա զիյա-
տէ միւլէթիմիւզին խաթըրնա մուաֆըզ,
վէ էմրի նէզաքէթէ լայըզ օլուր իտի
զանն խտէրիւ :

Մուշու գարընըն պիրի Գաթօլիք
օլուպ, գօճասընըն էվինէ կիթմէյէ իՅ-
թիրազ իթտիյինտէն, “տէնիւլիքտէն
սօնրա, քէյֆիյէթէ քիֆայէթ միգտա-
րի պիր հազգ վէրիւլէրէք, իքի լիզլի արա-
սընտա, եանի շու սուրէթտէ, “(վէ վու-
գուաթ կէօսթէրիւքի, գարըր պու իՅ-
թիրաղտէ հազգլը իմիւլ)”, տէնիւլիւ տիր :

Հիւ պիր շէրիւթճէ վէ հիւ պիր
գանունճէ, իքի տալաճը պիր արայա կէ-
լուպ թարաֆէյնին սէօյլէտիքլէրի տիյ-
նէնիւլմէտիքճէ, եալընըզ պիր տալաճը-
նըն սէօյլէտիկինէ իթիմատ օլունարազ,
տալայա հազգ վէրիւլուպ հիւքմ օլունմա-
սը հիւ պիր վազթտա ճայիւլ օլմատըղը
հէրքէսէ մալիւմ տուր . վէ Մէճմուայը
Հաւատիստէ իսէ, տահա աշաղըտա,
“միւլէթին խաթըրնա ըրայէթէն, պու
հիքէայէյի գըստա քէսմիւլիւ, վէ եալան
օլտուղունու խապաթ իտէն, պիզլէրի իֆ-
րաթ մէմունն իտէր” . տէնիւլիւ տիր :
Տիմէք տիր քի, քէյֆիյէթ օլ անէ տէ-
կին, հալեա պիր շիւքհէլի հալտէ պու-
լունուպ, Մուշուլարըն օլ պապտէն տէ-
յէճէքլէրի նամալիւմ, վէ թատիգէ

միւհիւթաճ պիր սուրէթտէ իմիշ :

Իմտի պէջլէ օլտուգտա , “ գարը իհիւրազ իթմէկէ կէօրիւնիւրքի հագգը իմիշ ,” տէյու նա’սըլ օլուպտա սէջլէնիլէ պիւրուր : Աճէպա իհիւրազը նէ’ սէպէպէ մէպնի իմիշ , քէնտույի էօլտիւրիւրէր տէյու իսէ , օլ գատար կիւրիւթիւլէր վուգու պուլմուշ , հէքքէսին պաշը գըզըպ ճանվէր կիսի զազապէ կէլմիշ իքէն տախի , գարըյը ալտըգտան սօնրա , հիչ պիր շէյ եաբմամըլ օլտուգլարը աշիքեար տըր : Ֆէգաթ , էկէր տահա պաշգա իհիւրազ իտէճէք , վէ պիղլէրին տիւշիւնէմէյէճէկի պիր քէօշէ վար իսէ , շիմտիքի հալ անը պիլմէյիլ : Լաքին , գարընըն իհիւրազընտան զիյատէ , պէջլէ պիր միլլէթին ումուսնէ թէէսսիւֆիւնէ սէպէպ օլաճադ պիր մատտէտէ , էկիւրաշէ ըրայէթ օլունուպտա , հագգանիյէթին զահիւրէ չըգմասընա պէքլէնտիքտէն սօնրա , գարը իչին , “ հագգըլ իմիշ ,” տէնիլէրէք հիւքմ օլունմուշ օլտա , տահա զիյատէ շէրիաթէ վէ գալանինէ մէվզուն , վէ ինսանիյէթ ու պասիւրէթէ մագրուն սայըլմա’զմըյը տէպ :

Իյարիճտէն թաստիգ իթտիկիմիդ պէր թարաֆ օլուն , լաքին վէնէտիկտէ պասըլմըլ օլան պիւյիւր : Աշխարհագրուլէթիւնուն եազտըզընա իթիպար օլունտուղու թագտիւրաէ , զաթէն նէֆսի Մուշտա , հէր միլլէթտէն անճագ 8000 պին նուֆուս հիսապ օլունմագտէ իքէն , եալընըլ Հայ քիլիսէսինէ թապի օլանլարտան , իւշ տէօրթ պին քիլինին սօգագլարա վէ չարըլարա եայըլմըլ տէյու եազըլմասը , իլմի հիսապէ մուղայիր տէյիլմի տիր :

Իկէրչի պու սիւալլէրիմիզէ գարըլըգ օլարապ , “ քէյֆիյէթ ատէմլէրին սայըսընտա տէյիլ , ճէսարէթ իթտիքլէրի հարէքէթի նապէճատէ տիր ,” տէնիլի իսէ , պիզտէ քէնտի թարաֆըլտան , կէրէք ատէմլէրին սայըսընըն , վէ կէրէք էինէ օլ ատէմլէրին հարէքէթլէրինին չէշմէսի պիր օլտուգճա , պայտա միւպալաղա պուլունտուգճա , հարէքէթտէ տախի միւպալաղէ պուլունմասը թապիաթիլլէ իհիւրմալտէն օլտուղունտան , պիլ իհիւր

րաղ հագգանիյէթին մէյտանէ չըգմասընա պէքլէնտիք , ինսաֆ ու իթիտալին իգթիզասընտան իտի , տիմէկէ չագըլ օլմա’զմըյըլ :

Օաթէն նէֆսի Մուշուն իչինտէ , անճագ էիկիրմի օթուղէվ Գաթուլիք պուլունմագտէ իքէն , “ իւշ տէօրթ պինքիլի , րասթ կէլտիքլէրի Գաթուլիքլէրի սօգալար վէ սիլալար իլէ տէյմիւշլէր վէ թէքէլէմիշլէր , վէ հաթթա հարաքեաթը ըհտտիյէլէրինէ մումանասթ իտէն ասքէրէ , զապթիյէյէ վէ գարաղօլա տախի գարըլըգ օլմուշար ,” տէնիլտիկի սուրէթտէ , 20, 30 քիլիտէն իպարէթ պուլունան Գաթուլիքլէրին , հէֆսի տէյիլ իսէ տէ , պարի հիչ տէյիլ իսէ պիր սիւլիւսիւնիւն հէլաք օլմուշ օլմասը աղլէն լաղըմ’ կէլմէ’զմիլիտի :

Վէ հէֆսինտէնտէ գաթինազար , Հայ քիլիսէսինէ թապի օլան Հայլար թալաֆընտան , “ գարը միւքէրէրէն մաթուլ օլունտուգտա , պիր էմնիյէթ վէրիլմէտիքճէ , գարըյը թէսլիմիթմէմիշլէր ,” տէնիլմիշ տիր :

Վու էմնիյէթ իսթէմէք լաֆզի բէք թաաճիւպէ շայան պիր լաֆզ տըր , աճէպա նէ’ իտուստտա իսթէմիշլէր էմնիյէթի , պիղճէ էմնիյէթ , պու քէյֆիյէթտէ իքի շէյ , եանի պիրիսի գարընըն ճանընա գըյըլպ էօլտիւրիւլմէք , վէ իքինճիսի , մէզհէպինէ թօղանըլպ , էիւնէ մէզհէպի ապիսի պուլունան Հայ մէզհէպինէ տէնտէրիլմէք :

Իվլէլա շունու սիւալ իտէրիլ քի , օլ գարընըն քէնտի հիլինտէն , վէ իլիթտիկիլմիզէ նէզարէն չօլուգ չօճուղունտան , այըլըպտա քէնտի եանլարընա կէլտիկինտէ սագլամաղէ ճէսարէթ իտէնլէր , քէնտի քէստիքլէրի շէրիաթէ մութապըզան , Հայ քիլիսէսինէ թապի պուլունանլէր թարաֆընա պիր էմնիյէթ կէօսթէրտիքտէն սօ’նրա մը ալը գօյմուշար իմիշ :

Իկէր պունա գարըլըգ , գարը անլէրին եանընա քէնտի հիլանի ըիզասըլա կիթմիշ օլտուղու իչին , էմնիյէթ վէրիւմէսի լաղըմ’ կէլմէզ իմիշ տէնիլի իսէ , պիլ տախի , էօյլէ օլտուղու հալտէ տա

խի, էմնիյէթ իսթէմէք գարննն մէզ
հէպնի տէյիթիրմէք սէվապննա նայիլ
օլանլարա տիւշմէյիպ, անճապ պիղզաթ
գարննն քէնտուսինէ տիւշէր իտի, վէ
պու պաստէ իսէ, քէյֆիյէթ հիւքիւ
մէթճէ պիր սուրէթ քէսպ իյլէտէկին
տէն, գարննն թօղուտան թօղույա
զասիթ թարաֆրնա թէվէճաիւհ իյլէ
մէսի լաղըմ կէլուր իտի տէտիքսէն սօն
րա, գարը քէնտի եանլարնա մէզհէպիւ
նի տէյիթիրմէք իչլին կիթմիշ օլուպ, վէ
օլ խուսուս իսէ բէք բէք պիր սաաթ իչլին
տէ իճրայէ կէլուր պիր քէյֆիյէթ իքէն,
իշիթ տիկիմիլէ նէզարէն, օն կիւն եան
լարնտա գալմը իսէտէ, պիղ եալմըզ
իքի կիւն եանլարնտա գալմը տըր տէ
յու զըյաս իտէրէք, գարննն մէզհէպիւ
նի տէյիթիրմէք սօնրա, եինէ նի
չին էվիլէթի կիպի գօճասը թարաֆրնա
կէօնտէրմէմիշէր, մէկէրչի խրիսթիյան
լըղըն շարթը պէօյլէ միտիր, պիր մէզ
հէպտէն տիկէր մէզհէպէ կիտէն գարը
յը ալը գօյուպ կէօնտէրմէմէք Աւետա
նըն էմրինէ մուաֆըգ մը տըր, Բօմա քի
լիսէսի աճէպա պէօյլէ պիր ինսանիյէթէ
մուղայիր օլան հարէքէթէ րօյի րիպա
կէօսթէրէպիլիւրմի տէյու սիւալ իտէրիլ :

Իկէր գարըյը էօլտիւրիւրէր եա
խօտ տէօյէլէր միւլահաղասըյա էմնի
յէթ իսթէմիշէր իսէ, պու խուսուս
պիւթիւն պիւթիւն թանգիմաթը խայ
րիյէյէ վէ հէր պիր հիւքիւմէթէ մուղայիր
տիր . չիւնքի, պէօյլէ պիր խուսուսաքիմ
սէ քէնտուլէրինի նազըր նասպ իտէրէք,
Մուշ գասապասընն իտարէյի հիւքիւ
մէթինի եէպէրինէ իհալէ իյլէմէմիշ
տիր, Եօգ, էկէրչի եինէ մէրսումէյի էվ
վէլէթի մէզհէպիւնէ տէօնտէրիլէր տէյու
գօրգմուշլար իսէ, պու տախի հիւ իշի
թիլմէմիշ վէ թարիլիլէրտէ տախի օգու
նուլմամը պիր հիւքիւմէթ պուլունտուղուն
տան, ճէվապընը շու նօգթալէր իլէ . . .
կէլէրիլ :

Իիհայէթ, պու քէյֆիյէթ զաթէն
հազգ. եա նահազգ, պիւլիւք եա քիւ
չիւք, պիր սուրէթտէ վուգու պուլմուշ
օլուղու թագտիրտէ, հատտէն զիյաստէ
միլլէթիլիլին էսէֆի գալախինէ պայիս

օլա ճայիլ իտուկին գաթան ինքեար ի
տէմէյիլ : Ֆէպաթ, շիրքէթի ինսանի
յէնին պաշը ըճա խուսուսլարնն պիրիսի
տախի, նիքեահ մատտէսի վէ գարը գօ
ճա վէ էվլատ մուհապպէթի պուլունտու
ղունտան, խըլգաթի ճիհանտէն պէրու,
հէր վազթ, հէր եէրտէ, հէր միլլէթ
տէ, վէ հէր տէվլէթտէ, մէզհէպճէ
միւլպարէք վէ հիւքիւմէթճէ միւթէպէլ
թուլթուլտուգտան պաշգա, խրիսթի
յանլըզ իղթիլգասընճա, վէ Աւետարա
նըն գալլ ինճէ տախի, պիր գարննն,
բէաէր ու վալիտէսինի վէ գարնտալընը
թէրք իտուպ, եալըրըզ գօճասընն արգա
սընտան կիթմէսի էմր ու ֆարղ պուլուլ
մուշ իտուկի հէր խրիսթիյանէ պան տըր :

Մէճմուպը Հալատիստէ, միլլէթի
միլլին էֆքեարննճա ինսանիյէթէ րիայէ
թէն, պու էսէֆ օլունաճապ վուգուա
թէն «Եալան օրուղունու իսպաթ իտէն
պիղլէրի իֆրաթ մէմնուն իտէր» տէյու
պէյան օլունտուգտան սօնրա, «Մուշլու
լար տէյիլ սրբըզ վէ սօքա իլէ պէշ օնսի
լահսըզ Գաթուրը իւզէրինէ, իլա իքի
միլլիօն սիւնկիւլիւ, վէ եիւզ պին թօբու
էլըօ պանն իւզէրինէ հիւճմ իթմէլ
տիրլէր, օ վազթ քէնտիլէրինի գահրա
ման սայարըզ . . . » տէնիլմիշ տիր :

Դազէթէյի մէզպուրէնին էօթէ
տէն պէրու թուլտուղու թարիլ, վէ
կէօսթէրտիկի էֆքեար, ումումէն միւ
լէթիմիլին խայրնա պայիս օլմապ տըր
տէտիքտէն պաշգա հիւ պիր շէյ տէյէմէ
տիլիլմիլ, վէ հէման Մուշտա իսէ, Մէճ
մուպը Հալատիսի օգուր տէմ պուլուն
մասընա շիւքհէ իյլէտիլիլմիլ իչլին, պու
սիւնկիւլիւ վէ թօբու թէհատանէ էլ
ֆաղըն ումումէն միլլէթ իմիլլէ կէօսթէրիլ
մէսին տէն աճայիլ մանալէր կէօրիլէպիւ
տիկինտէն, պիղտէ թէաճաիւպ իտէրիլ :

Մուշլուլարնն ճիւնհասը, գարըյը
եա հիւքիւմէթճէ, վէ եատա պէօյլէ զա
լէթէր լիսանըյա, ինսանիյէթճէ տա
վալարընը պէյանէ գալըլըմալը պիլմէ
յիպտէ, թէրպիյէսիլճէ վէ թէտպիր
սիլճէ ճէպրէն գարըյը ալմալէրինտէտիր
վէ պունուն ճէզապը իսէ, թապիաթիլ
լէ Սալթանաթը Սէնիյէ հիւքիւմէթի

Թարափրնտան Թերթիպ օլունաճագ տրը :
Վէ գարը յը եանլարընտա ալը գոյուպ
վերմէք իսթէմէյէնլէրին ճիւնհասը իսէ,
հիւքիւմէթէ գարըն օլտուգտան պաշգա ,
խրիսթիյանլըղա տախի գարըն պուլուն
տուղու իչին , Էլըօպանըն սիւնկիւլիւ վէ
թօքլուհհասիսին , Մուշլուլարտան զիյա
տէ , անլէրէ կէօսթէրիւմէսի , տահա զի
յատէ մէսէնի յէթէ մուափըզ տրը զանն
իտէրիլ :

(Ը) Էսկի տէհշէթամիզ տէվըլէր
կէչմիշ օլուպ , 1860 Թարիխինտէ իիզ ,
մէզհէպ սէրպէսթիյէթի հէր եէրտէ
կիւնէշ կիպի նուր վէրմէքտէ տիր . քիմսէ
քիմսէյէ ձէպը իտէմէզ . հէրքէս քէնտի
Ալլահնա իսթէտիկի սուրէթտէ Թա
բընա պիլիր : Լաքին քէզպլէք Էսկի տէվը
լէր կէչմիշ տիր , 1860 տայըզ , հէրքէս
Աւետարանը օգույուպ ինսանիյէթի Թա
նըմնգտէ տիր . մէզհէպ վէսիլէսիյ
լէ , Էվլատ աթասընը , վէ գարըն գօճա
պիր պիրլէրինի Թէրք իթմէք օլամազ ,
պուլուն մէտէնիյէթ վէ ինսանիյէթ քեա
միլէն տալաճը տրը . Էվրօպատա միւխ
թէլիֆ մէզհէպլէր Էքսիք տէյիլ տիր , վէ
այրը այրը մէզհէպտէն պուլունարագ , Էվ
լէնմիշ , չօլուգ չօճուգ սահիպի օլմուշ
պիլլէրճէ ատէմլէր վար տրը :

Պախթսըզ Էրմէնիյան միլլէթի ,
աճէպա նէ՝ վագթ իհմալիյէթ ույգու
սունտուն ույանըպտա , հագգը սարիհի
նին Թէսահհուպունա չարըշարագ , Էշ
մանը ճիհանէ քէնտինի իզհար իտէ
ճէքսին :

Միւրայի տօսթու Թանըմնգ իչին , պիր խուսուս
տա իմտատ ու մուպլէնէթինի Թալէպ իյլէ :

Պախթէ տօսթուն ֆարգընա վարմագ իչին , պիր
սէպէպ իլէ , ճիւղիճէ պիր միւնազաա իլլէ :

Սաորդ տօսթուն սատագաթընը անլամագ իչին ,
պաղը խուսուլարտա , ճիւնհալարընը Էիւղիւնէ
վուրարագ Թագիր իլլէ :

1 . Իշպու միւթաալար աճիզանէմիզ , զագէթէյի
մէզպուրէնին եալընը 333 նիւմէրօսու պահար իւզէ
րինէ օլուպ , 336 նիւմէրօսունտա պուլունան ճէ
վապլէրտէ տախի միւթաալար միւթաճպաղը քէօշ
լէրվար իտէթ , խասսէթէն Արշալոյս Արարատիան ,
վէ Մասիս զագէթէլէրինէ իսթապէն սէօյլէնիլմիշ
պուլունաուլունտան , շիմալիի հալ պիլլէր պու գա
տարընը քեաֆի աատ իտէրիլ :

Ո Ո Ւ Գ Ո Ւ Փ Ի Յ Ի Թ

Ս Իէննա շէհրինտէ , Մխիթարեան
էհլի ֆէթանէթ րուհպանլէրին սէմէրէ
յի իսայրիյէսի օլարագ , 13 սէնէտէն պէ
րու նէշրինէ տէվամ օլունան Եւրոպա
նամրիսալէյի միւֆիտէնին վէ զարիֆէ
նին , պու տէֆաքի 4 նիւմէրօսունտա շու
աթիտէթի վուգուֆիյէթլէրի օղուրուզ :

Վ՝ մէրիպայի շիմալինին մէմալիքի միւճ
թէմէասընտա , քիթապլէրին վէ զագէ
թէլէրին սայըսը օլ գատար արթըպ իլէ
րու կիթմիշ քի , մէվճուտ պուլունան քեա
ղըտլար քիֆայէթ իթմէմէյէ պաշլաար
ղընտան , 700 ատէտ ֆասարիպալէրտէ , լա
ղըմկէլէն քեաղըտըն հուսուլէ կէթիլլիւմ
սի իլին , 2,000 ատէտ քեաղըտմաքինալէրի
կիճէ կիւնտիւզ իչլէթիլմէյէ պաշլանը
միշլուր : Վէ ֆասարիպայի մէզպուրէլէր
տէն , կէչէն սէնէ չըգան քեաղըտ , 3 մի
լիօն գանթարա պալիլ օլուպ , 63 միլիօն
ֆիօրին գըյմէթ Թուլմուշ տուր :

Վէզալիք րիսալէյի մէզպուրէլէրին 3
նիւմէրօսունտա , շու աթիտէթի տիգգա
թէ շայան հիսապ կէօրիւմէքտէ տիր :

Վ՝ Էրմանէալը Էհլի րագամըն պիրիսի ,
քէնտույէ պիր աճայիպ Էյլէնճէ պուլա
րագ , ինսան Էարատըլըտան պէրու ա
լէթ Թալիմին ճէնը վէ գալիլա Էիւղիւն
տէն աճէպա նէ՝ գատար ատէմ Էօլմիւշ
տիր տէյու արաշթըրմաղէ չըգըշարգտա ,
14 պին միլիօն , Էանի շիմալիքի տիւնէատէ
մէվճուտպուլունան ինսանլէրտէն 14 գաթ
ղիյատէճէ , ատէմ Էօլմիւշ օլտուղուն հիսապ
իլլէմիշ տիր : Վէ մէրգում շունու տախի
հիսապէ ալմըշ տրը քի , Էկէր օլ մուհա
րէպէ սէպէպինտէն Էճէլէ գուրպան օլան
ինսանլէր , քեաֆիֆէթէն սաղ օլուպտա Էլ
Էլէ վէրէրէք Էան Էանա տիղիլմէլէրի լա
ղիմ կէլսէ , տիւնէանըն Էթրաֆընտա 6
Էիւզ տէֆա հալիւ Էաքմալէրի , վէ Էա
խօտ , օլ Էօլէնլէրին շէհատէթ բարմագ
լարը իւթ իւթէ տիղիլէպիլսէ , մահիւ
թապտէն 6 Էիւզ պին տէֆա Էիւքսէք օ
լապիլմէսի , վէ տէ Էախօտ , պիր ատէմ
օլ գատար սայըյը պիրէր պիրէր սալթ սայ
մայա պաշլըյարագ , հէր կիւն 19 սաաթ
մէշղուլ օլաճագ օլա , 336 սէնէտէ անճագ
պիթիլիլմէսի անլաշըլմըշտրը :